

Wat is TOS?

Een taalontwikkelingsstoornis (TOS) is een neuro-cognitieve ontwikkelingsstoornis. Leerlingen met TOS hebben grote moeite met het spreken en begrijpen van taal, en ondervinden daardoor grote problemen in de communicatieve redzaamheid. Een taalontwikkelingsstoornis is van grote invloed op het gedrag en het sociaal-emotioneel welbevinden.

Waarom deze communicatiekaarten?

Leerlingen met TOS hebben moeite met het begrijpen en begrepen worden. Vaak zien wij dat zij zich minder uiten of niet op de juiste manier. Maar dat betekent niet dat ze minder behoefte aan communicatie en contact hebben. Ze weten niet altijd wat een TOS inhoudt, en welke invloed een TOS op het dagelijks functioneren betekent. Leerlingen met een TOS vinden het moeilijk om spontaan een gesprek aan te gaan en om een onderwerp te bedenken om over te praten en om de juiste woorden te vinden. Zij hebben vooral

extra tijd nodig om de juiste woorden te vinden en de juiste zinnen te formuleren. Het is belangrijk om te ontdekken wat dit betekent voor de leerling. Wat belemmert de leerling in vriendschappen aangaan, in deelname in groepjes bij een taak of bij het samenzijn in de pauze? Een groot percentage leerlingen met TOS loopt in de toekomst vast in de maatschappij op het gebied van de sociaal-emotionele ontwikkeling, in relaties en het vinden en houden van een baan.

Inzicht in de 'eigen' TOS verbetert de sociale interactie. Het is belangrijk dat leerlingen met TOS inzicht krijgen in hun eigen mogelijkheden en in de communicatieve vaardigheden die zij nog kunnen ontwikkelen. Daarnaast is acceptatie van hun beperkingen essentieel voor een goede sociaal-emotionele ontwikkeling. Het zelfbeeld is bij deze leerlingen in het gedrang en dit is van grote invloed op hun sociaal-emotioneel welbevinden. Leerlingen met TOS lopen het risico dat zij alleen denken aan de dingen die zij niet kunnen. Wanneer leerlingen weten hoe hun TOS eruitziet, hoe ze ermee om kunnen gaan, en dit aan anderen kunnen uitleggen, krijgen ze een genuanceerd beeld van hun eigen vermogen. Ondanks de

TOS beschikken ook deze leerlingen over vaardigheden waar zij goed of minder goed in zijn, en zijn er vaardigheden die zij kunnen leren. Bouwen aan het zelfvertrouwen door succeservaringen bij aangeleerde vaardigheden vormt een basis voor het voortgezet onderwijs, maar zeker ook voor de toekomst.

Voor wie?

Deze communicatiekaarten zijn te gebruiken door ambulant begeleiders, onderwijsprofessionals, coaches, logopedisten en eenieder die met leerlingen met TOS werkt. Het is van belang dat je als coach of leerlingbegeleider op de hoogte bent van wat de docenten in de klas en in de praktijk signaleren.

Doel van de communicatiekaarten

- ▶ De kaarten bieden een uitgangspunt voor een gesprek waarbij de hulpvraag van de leerling met TOS verhelderd wordt.

- ▶ De leerling leert zijn problematiek of belemmering die TOS met zich meebrengt herkennen, en krijgt ondersteuning bij het formuleren van de hulpvraag.
- ▶ De gesprekken vergroten het zelfinzicht en verbeteren het zelfbeeld van de leerling in zijn eigen functioneren op school, in sociale contacten of op stageplekken. De leerling leert verschillen zien in die situaties en leert ontdekken wat hij nodig heeft.
- ▶ De kaarten bieden de juiste handvatten en ondersteuning op het gebied van communicatief redzaam zijn.

Inhoud

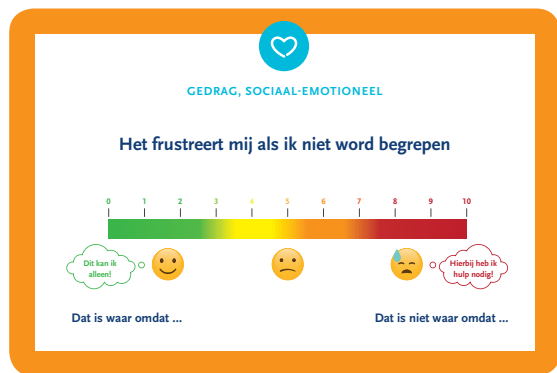
- ▶ 28 vaardigheidskaarten;
- ▶ 28 hinderniskaarten;
- ▶ 1 uitwissbare schalingskaart zonder stelling;
- ▶ 4 doorvraagkaarten;
- ▶ 1 blanco stellingenkaart.

Uitleg per kaartsoort

Hinderniskaarten

Veel leerlingen met TOS zijn communicatief niet in staat om hun hindernissen of belemmeringen aan te geven, te verwoorden als een hulpvraag of uit te spreken. De hinderniskaarten bieden herkenning en daarmee een ingang tot een gesprek over welke hindernissen leerlingen ervaren op school, in vriendschappen, bij het leren, et cetera.

Vaardigheidskaarten

Wat beheerst de leerling al? Waarin ondervindt de leerling geen belemmering? De vaardigheidskaarten bevatten positieve stellingen waarbij de leerling moet aangeven of deze kloppen. Leerlingen met TOS zijn bij positieve stellingen snel geneigd om die te beamen. Een kritische blik met enige nuancering is dan nodig.

De hinderniskaarten en de vaardigheidskaarten zijn voorzien van een gekleurde VAS-schaal (visueel analoge schaal). Hiermee kan de leerling de ernstmaat van de geboden stelling op het kaartje aangeven met smileys.

Categorieën

De communicatiekaarten zijn verdeeld in drie categorieën, die op de achterkant van het kaartje staan vermeld. Deze categorieën overlappen elkaar en zijn er allemaal op gericht om de communicatieve redzaamheid te ondersteunen. Ze dienen vooral om de gesprekken richting te geven. Zo ontdekken leerlingen in welke situaties ze een grote behoefte ervaren aan ondersteuning en begeleiding. De drie categorieën zijn:

GEDRAG, SOCIAAL-EMOTIONEEL

SPREKEN

SCHOOL, PRAKTIJK EN LEREN

Uitwisbare schalingskaart

Met deze schalingskaart kan de leerling bij een stelling die niet op een kaartje staat, maar wel ter sprake komt, een ernstmaat op de VAS-schaal aangeven met een uitwisbare stift.

Doorvraagkaarten

Op de 'doorvraagkaarten' staan korte vragen die helpen om het gesprek op gang te houden en/of te verdiepen.

Overzichtsblad

Er is een overzichtsblad met stellingen opgenomen bij de downloads op www.lannooocampus.nl (zie achterzijde). De stellingen op het blad zijn stellingen en uitspraken die zijn verzameld in de praktijk. Deze kunnen worden gebruikt als een stelling met een hindernis of als een vaardigheid en kunnen op de blanco kaart toegepast worden.

Blanco kaartje

Het kan zijn dat het wenselijk is om een bepaalde stelling met een leerling te bespreken die niet op een

kaartje staat of een stelling die tijdens het gesprek als hulpvraag naar voren komt. Met een uitwisbare stift kan op het blanco stellingkaartje, een stelling worden geschreven.

Hoe te gebruiken?

De hinderniskaarten en de vaardigheidskaarten kunnen naast elkaar gebruikt worden. Een vaardigheidskaart kan in relatie tot een hinderniskaart ondersteunend werken. Wanneer de leerling een vaardigheid beheerst kan er gekeken worden hoe deze vaardigheid ingezet kan worden bij iets wat nog lastig is en beschreven staat op een hinderniskaart.

Een vaste werkwijze is er niet, mogelijk ontdek je tijdens het gebruik een werkwijze die het best bij jou en de leerling past.

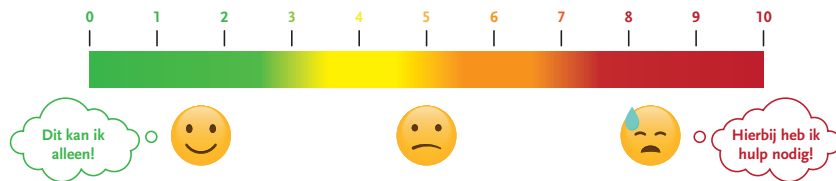
Voorbeeld hoe te gebruiken

Leg vijf kaartjes met stellingen op tafel en vraag aan de leerling welke stelling de leerling herkent. Laat

vervolgens een wolkje aanwijzen. Door de eerste stap te visualiseren geef je de leerling al ruimte om over de stelling na te denken. De leerling kan een smiley aanwijzen of een wolkje.

Wanneer de leerling het **groene wolkje of vrolijke smiley** aanwijst geeft hij aan dat hij de vaardigheid beheerst. Hier kun je doorvragen om zo het zelfbeeld te versterken, of om juist een belemmering te belichten die de leerling zelf niet herkent. Nodig de leerling uit om toe te lichten: 'Dat gaat goed omdat ...'.

De leerling kiest bijvoorbeeld de stelling: 'Ik kan in de pauze een gesprek voeren met klasgenootjes'. Stel korte en concrete vragen als: Met wie klets jij graag? Wanneer heb jij zomaar een gesprek met iemand? Gebeurt dit in de klas, in de pauzes...? Waar gaat een gesprekje met een andere leerling over? Begin jij zelf met het gesprek? Als dat niet zo is, kun je doorvragen of de leerling het lastig vindt om zelf een gesprek te beginnen. Op de VAS-schaal kun je de leerling laten aangeven wat voor cijfer hij deze vaardigheid van zichzelf geeft (zie hierna).

Dat is waar omdat ...

Oranje of twijfelachtige smiley: Hiermee geeft de leerling aan dat het soms nog moeilijk of lastig is. Stel vragen als: Wanneer is het niet moeilijk of wanneer vind je het wel moeilijk om met een klasgenootje te kletsen? In welke situaties is dat? Wanneer de leerling het lastig vindt om zelf iemand aan te spreken heb je een punt om samen uit te werken en om mee te oefenen. Gebruik ook hier eventueel de schalingskaart zodat de leerling voor zichzelf visueel kan maken 'hoe goed' hij het zelf vindt gaan.

Rode wolkje of gefrustreerde smiley: Hiermee geeft de leerling aan dat het nog erg moeilijk is om in de pauze met klasgenootjes een gesprek te voeren. Nodig uit om toe te lichten: 'Het is moeilijk om met iemand

Dat is niet waar omdat ...

te kletsen omdat ...'. Kijk samen met de leerling wat hierin de hulpvraag is. Werk dit eventueel verder uit met lege wolkjes, een mindmap of met een schaling van wat de lastige momenten zijn. Gebruik hierbij de doorvraagkaartjes om helder te krijgen waar hierin de hulpvraag van de leerling ligt. Bijvoorbeeld bij een stage zou het een belangrijk aandachtspunt kunnen zijn wanneer je niet ongedwongen een gesprek kunt voeren met collega's. Dit kun je met de leerling oefenen. Maak altijd voor de leerling helder waarom het belangrijk is om samen aandacht aan de stelling te besteden. Wat zou dit in de praktijk voor de leerling kunnen betekenen? Als de leerling de belemmeringen van een TOS kent, weet hij waar hij aan moet werken om zijn idealen voor de toekomst waar te maken.

Tips voor een goed gesprek

Voorwaarden

- ▶ Zorg voor een vertrouwde omgeving. Een gesprek tijdens een wandeling zou een optie kunnen zijn om makkelijker of vrijer te praten.
- ▶ Zorg voor een rustige omgeving zonder al te veel prikkels zoals veel achtergrondgeluiden, een rommelige omgeving of flikkerende lampen.
- ▶ Zit in een hoek van negentig graden zodat je de leerling niet direct tegenover je hebt, of ga naast de leerling zitten. Vermijd oogcontact wat voor de leerling directe communicatie kan betekenen.
- ▶ Laat de leerling met de juiste ondersteuning van jou als coach (tijd, echt luisteren, samenvatten en doorvragen) verwoorden wat hij in die specifieke situatie nodig heeft.

Het gesprek op gang houden

- ▶ Reageer niet direct of negatief op de lichaamshouding van een leerling. Een leerling kan met zijn hoofd op zijn armen liggen om goed na te denken. Informeer wel bij de leerling of er een reden is waarom hij of zij deze houding aanneemt zonder er een oordeel over te geven. Benoem wat je ziet. Het kan een gespreksonderwerp zijn met betrekking tot de lichaamshouding in de klas.
- ▶ Vraag bij de stelling die de leerling opleest of de leerling dit herkent. Als de leerling de geboden stelling op het kaartje niet herkent en jij als begeleider wel, kom dan met voorbeelden uit de dagelijkse praktijk en leg erbij uit dat je deze situaties in de stelling terugziet. Herkent de leerling het dan wel? Wanneer de leerling het nog altijd niet herkent, bespreek dan wat maakt dat het volgens de leerling goed gaat.

- ▶ Gebruik tijdens het gesprek met de leerling één probleemstelling tegelijk die herkend wordt door de leerling en werk deze dan samen uit.
- ▶ Geef de leerling voldoende denktijd en tijd om zijn antwoord te formuleren. Vul niet in. Leerlingen met TOS kunnen niet ad hoc reageren op vragen van anderen.
- ▶ Neem een actieve luisterhouding aan, wees betrokken.
- ▶ Heb respect voor het antwoord van de leerling, keur een antwoord niet af, vraag eventueel door wanneer je het antwoord niet begrijpt of een ander antwoord verwacht.
- ▶ Vat samen wat de leerling je verteld heeft en controleer bij de leerling of het klopt. Vraag eventueel: 'Ik zie dat je lang moet nadenken, begrijp je mijn vraag?'
- ▶ Vraag wat de leerling nodig heeft om een opdracht met succes (lage doelen) uit te voeren.
- ▶ Er zijn kinderen waarbij de woordvindingsproblemen en de tijdsdruk kunnen omslaan in spreekangst of een reactie als 'laat maar', 'weet ik niet'.

Gebruik aanvulzinnen of stimuleer de leerling tot het omschrijven van de situatie.

- ▶ Herhaal wat je denkt gehoord, gezien en begrepen te hebben en vraag aan de leerling of dit klopt.

Visualiseren

De leerling met TOS heeft behoefte aan visualisatie bij een gesprek en bij het verwerken van veel talige informatie. De communicatiekaarten zijn om die reden visueel uitgewerkt. Tips voor aanvullende visualisatie:

- ▶ Maak tijdens het gesprek een mindmap, gebruik denkwolkjes, emotiewijzers, emoticons, schalingsvragen, ...
- ▶ Maak voor de leerling aantekeningen, desnoods in een planner of afsprakenkaart (zie downloads).
- ▶ Teken en schrijf het gesprek (visueel) uit voor de leerling ter ondersteuning.
- ▶ De leerling kan de stellingen met een vaardigheid die hij of zij ruim voldoende beheerst verzamelen op een overzichtslijst. Deze visualisatie is ondersteunend voor het zelfbeeld.

Gesprek in een groep

Ook hier zijn verschillende werkwijzen mogelijk. Zo kunnen de leerlingen ieder een eigen kaartje kiezen dat zij zouden willen bespreken. Let hierbij op beurtgedrag, anders behaal je niet het door jou gestelde doel: 'een leerling met TOS aan het woord laten'. Het is de bedoeling dat de leerling zijn hulpvraag naar jou, en anderen, leert verwoorden.

Extra vragen die je kunt stellen

Hoe-, wat-, waar-, welke-, en wanneer-vragen kunnen de hulpvraag verder verhelderen.

Vermijd de waarom-vraag, maar buig het om naar 'omdat'. Dus niet 'Waarom vind je het lastig?', maar: 'Je vindt het lastig omdat ...'. Een waarom-vraag maakt dat de leerling in de verdediging schiet en geen antwoord weet of zegt: 'Weet ik niet'. Het gevaar van waarom-vragen is dat het de onzekerheid veroorzaakt of vergroot. Zie verder de Doorvraagkaarten.

Eind van het gesprek

Stel samen een plan van aanpak op met kleine stapjes in een Afsprakenkaart of Planner (zie downloads) en kom daarop terug. Het kan zijn dat er meerdere gesprekken met de leerling nodig zijn voor het behalen van successen omtrent een stelling. Zorg dat de leerling met een positief gevoel het gesprek verlaat en geef de leerling na elk gesprek een invulling van de hulpvraag mee.

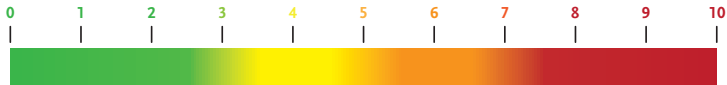
Vraag of de leerling met de VAS-schaal kan aangeven hoe het gesprek is gegaan. Maak indien gewenst een stappenplan.

SCHOOL, PRAKTIJK EN LEREN

Opdrachten en taken kan ik moeilijk zelfstandig uitvoeren zonder extra hulp

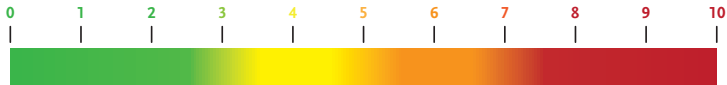
Dat is waar omdat ...

Dat is niet waar omdat ...

GEDRAG, SOCIAAL-EMOTIONEEL

Ik kan goed naar een ander luisteren

Dat is waar omdat ...

Dat is niet waar omdat ...

Welke hulp zou jij willen?